

ΓΙΑΤΙ ΠΕΡΝΑ ΚΡΙΣΙ Ο ΤΕΧΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Β

Τὸ δράμα τοῦ μοντέρνου ἀνθρώπου στὶς σχέσεις του μὲ τὸ δημιούργημά του, τὴ μηχανή, βρίσκει τὸ κορύφωμά του, στὰ δίδυμα φαινόμενα τῆς ὑπερπαραγωγῆς καὶ τῆς ἀνεργίας.

Ὅπως εἶπαμε στὸ προηγούμενο, ἡ χρῆσι τῆς μηχανῆς ἔφερε μιὰν ἀλματώδη αὐξήσει τῆς παραγωγῆς καὶ μιὰ ταυτόχρονη μείωσι τῶν ὥρων ἐργασίας. Οἱ ἀριθμοὶ καὶ οἱ καμπύλες ποὺ ἐμφανίζουν παραστατικὰ τὸ φαινόμενο αὐτό, μᾶς δείχνουν πράγματα καταπληκτικά. Προϊόντα, ποὺ ἄλλοτε ἢ παραγωγή τους θ' ἀπαιτοῦσε πολλοὺς κόπους, ἐπιμέλεια καὶ χρόνο, παράγονται σήμερα σὲ τεράστιες ποσότητες καὶ μέσα σὲ περιορισμένα χρονικὰ διαστήματα. Ἔτσι, μιὰ σύγχρονη μηχανὴ παραγωγῆς σιγαρέττων μᾶς δίνει 2500 κομμάτια τὸ λεπτό! Ἐνα αὐτοκίνητο τὸ 1938 μπορούσε νὰ κατασκευασθῆ μέσα σὲ 40 ὥρες ἀντὶ γιὰ τὶς 1300 ποὺ θ' ἀπαιτοῦσε ἡ κατασκευὴ του τὸ 1904. Μέσα σὲ διάστημα μερικῶν δεκάδων ἐτῶν, ὁ ἀνθρώπος κατάφερε ν' αὐξήσῃ τὴν παραγωγή τριάντα ἕως σαράντα φορὲς κατὰ μέσο ὄρο. Σ' αὐτὸ συνετέλεσαν οἱ συνεχεῖς τελειοποιήσεις τῆς μηχανῆς, ἡ προσαρμογὴ τοῦ ἐργάτη καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐργασίας στὸ ρυθμὸ της (δηλαδή ὁ ταιῦλορισμός, ποὺ πῆρε τὸ ὄνομα του ἀπὸ τὸν Ἀμερικανὸ Ταιῦλορ, τὸν εἰσηγητὴ του) καὶ ἡ κατὰ μᾶζες (σὲ σειρές) παραγωγὴ προϊόντων τυποποιημένων. Ἔτσι ἕνα συνεχὲς ρεῦμα ἀγαθῶν ξεχύνεται ἀπὸ τὸ στόμα τῆς μηχανῆς πρὸς τὴν κατανάλωσι.

Ὅσο ὅμως αὐξάνει ἡ ποσότης καὶ ἡ ἀφθονία τῶν προϊόντων, τόσο καὶ ἡ τιμὴ του γίνεται χαμηλότερη. Ἐπεμβαίνουν ἐδῶ καὶ ἄλλοι παράγοντες φύσεως οικονομικῆς (ποὺ δὲν ἐνδιαφέρουν ἄμεσα τὸ θέμα μας) γιὰ νὰ ἔρθῃ στὸ τέλος μιὰ στιγμή, ὅπου τὰ ἔξοδα ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν παραγωγή, μεταφορὰ, καὶ πώλησι ἐνὸς ἀγαθοῦ, δὲν καλύπτονται ἀπὸ τὴν τι-

μὴ ποὺ θὰ πουληθῆ. Σ' αὐτὸ συντελεῖ καὶ τὸ ὅτι, μπορεῖς μὲν νὰ οργανώσης ὀρθολογιστικὰ τὴν παραγωγή, δὲν μπορεῖς ὅμως καὶ νὰ ὑπολογίσῃς ὀρθολογιστικὰ τί ζήτησι θὰ ἔχη τὸ προϊόν. Γίνεται ἔτσι κάπως ἀργὰ ἀντιληπτὸ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ μηχανὴ παρήγαγε περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἔπρεπε. Καὶ τότε, τεράστια στὸκ ἀπὸ προϊόντα μένουν ἀδιάθετα, μάταια περιμένοντας τὸν καταναλωτὴ τους.

Ὅλα ὅμως αὐτά, εἶναι μόνο ἡ μιὰ ὀψη τοῦ φαινομένου. Παράλληλα πρὸς τὴν ἰδιότητά της ν' αὐξάνῃ ἔξω ἀπὸ κάθε κλίμακα τὴν παραγωγή, ἡ μηχανὴ ἐκτοπίζει τὴν ἀνθρώπινη ἐργασία⁽¹⁾. Ὅσο περισσότερες μηχανὲς ἔχομε, τόσο ἔχομε καὶ λιγώτερη ἀνάγκη ἀπὸ ἐργατικὰ χέρια. Ἡ μηχανὴ ἀποδεσμεύει, κάνει περιττὴ τὴν ἀνθρώπινη ἐργασία σὲ κλίμακες ἀπίθανες, καὶ τόσο μεγαλύτερες, ὅσο οἱ τελειοποιήσεις της αὐξάνουν. Τὸ γεγονός αὐτό, θὰ μπορούσε βέβαια νὰ θεωρηθῆ σὰν πλεονέκτημα ἂν τὸ ἔβλεπε κανεὶς κάπως ἀφηρημένα. Ἀλλὰ στὴν συγκεκριμένη πραγματικότητα, προβάλλει μπροστά μας μιὰ φοβερὴ κοινωνικὴ πληγὴ μὲ ἀνυπολόγιστες συνέπειες: ἡ ἀνεργία. Ὁ καθένας εἶναι σὲ θέσι ν' ἀντιληφθῆ, τὸ τί σημαίνει ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀνθρώπων, ποὺ ὀλοένα καὶ αὐξάνει, νὰ μὴν μπορῆ νὰ βροῆ, ὄχι τὴν δημιουργικὴ δουλειὰ ποὺ ἡ μηχανὴ ὅπως εἶπαμε ἐξηφάνισε, μὰ οὔτε καὶ αὐτὴ τὴν ὀποιαδήποτε ἐργασία ποὺ θὰ τοῦ ἐξασφάλισῃ τὸ καθημερινὸ ψωμί. Βέβαια, «Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι μηδὲ ἐσθιέτω». Τί θὰ γίνῃ ὅμως τώρα ὅπου, αἰῶνες ἀπὸ τότε ποὺ ἐλέχθηκε τὸ θεόπνευστο αὐτὸ λόγιον⁽²⁾ καταντήσαμε, ἡ ἴδια ἡ κοινωνία μὲ τὴν τεχνικὴ της διάρθρωσι, νὰ στερῆ τὸ ἄτομο τὴν ἴδια τὴν δυνατότητα τῆς δου-

(1) C. Steuermann. La crise mondiale, σελ. 35 κ. ε.

(2) Ἀπ. Παῦλος, Β' Θεσσαλον. γ' 10.

λειᾶς; Νὰ ἔνα ἐρώτημα, πὺ μὲνει χωρὶς ἀπάντησι στίς μοντέρνες κοινωνίες.

Στὴν ἀρχὴ εἶχε γίνεи δεκτό, πὺς οἱ ἄνεργοι, μποροῦσαν ν' ἀπορροφηθοῦν σὲ ἄλλες ἐργασίες ἀναγκαῖες γιὰ τὴν κατασκευὴ καὶ τὴ συντήρησι τῶν μηχανῶν, ἢ ἀπὸ τίς καινούργιες ἐπιχειρήσεις πὺ ἄνοιγαν ἀθρόες στὴν ἀρχὴ τῆς τεχνικῆς προόδου. Αὐτὴ ὅμως ἢ πρόβλεψι, βρῆκε μιὰν ἐπαλήθευσι μόνο στὸ ἀρχικὸ αὐτὸ στάδιο τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς τεχνικῆς. Πολὺ γρήγορα, οἱ μηχανές ἄρχισαν νὰ κατασκευάζονται κι' αὐτὲς ἀπὸ ἄλλες πάλι μηχανές, ἐνῶ οἱ φροντίδες γιὰ τὴν συντήρησίν τους ἐμειώθησαν στὸ ἐλάχιστο. Παράλληλα, μὲ τὴν καταπληκτικὴ αὔξησι τῆς ἀποδόσεως τῶν μηχανῶν, τὸ ποσὸ τῆς ἐργασίας πὺ γίνεται περιττὴ, ἔγινε τόσο μεγάλο, ὥστε τίποτε πιά νὰ μὴν μπορῆ νὰ τὸ ἀπορροφήσῃ. "Ὅταν σκεφθοῦμε, ὅτι, στὸ ἄνοιγμα τῆς διώρυγος Wellaud στὸν Καναδᾶ, μετατοπίσθηκε ἀπὸ πέντε ἐργάτες μὲ τὴ βοήθεια τῆς μηχανῆς ὄγκος χώματος, πὺ ἢ μετακίνησί του στὴν κατασκευὴ τῆς διώρυγος τοῦ Σουῆξ χρειάσθηκε τέσσερις χιλιάδες ἐργάτες, ἢ ὅταν θυμηθοῦμε, ὅτι τὸ ἀναγκαῖο ποσοστὸ ἀνθρωπίνου ἔργου γιὰ τὴν κατασκευὴ ἑνὸς αὐτοκινήτου κατέβηκε ἀπὸ τὰ 70 στὰ 7%, καταλαβαίνουμε τὸ πρᾶγμα μὲ ἀρκετὴ σαφήνεια.

Ἐνῶ ὅμως ἢ μηχανῆ, ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος ὀλοένα καὶ περισσότερο ἐξαλείφει τὴν ἀνάγκη ἐργατικῶν χειρῶν, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μὲ τὸ τσάκισμα τῆς βιοτεχνίας καὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ χωριοῦ, φέρνει αὔξησι στὴν προσφορὰ ἐργασίας. Στρατιᾶς ὀλόκληρες ἀνθρώπων πολιορκοῦν τὰ βιομηχανικὰ κέντρα, καὶ ζητοῦν ἀκριβῶς τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς ἐργασίας πὺ ἢ μηχανῆ τοὺς ἀρνιέται.

Ἡ ἀνεργία ἐξήσκησε τεραστία φθοροποιὸ ἐπίδρασι στὴν ἐποχὴ μας. Καταπληκτικὴ τῆς αὔξησι ἐσημειώθηκε μετὰ τὸν πρῶτο μεγάλο πόλεμο, καὶ τὸ καινούργιο κῆμα τεχνικῆς προόδου πὺ ἔφερε μαζὺ του. Τὸ 1929 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνέργων σὲ ὅλο τὸν κόσμον ἔφτανε τὰ 25-30 ἑκατομύρια. Τεράστια προβλήματα ἐγεννήθησαν, τόσο γιὰ τὴ συντήρησι τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ὅσο καὶ γιὰ τὴν μείωσι τῆς σοβαρῆς

πνευματικῆς καὶ ψυχολογικῆς ἐπίδρασεως, πὺ ἐξασκεῖ ἐπάνω τους ἢ ἀναγκαστικὴ ἀποχὴ ἀπὸ τὴν ἐργασία. Προβλήματα πὺ δὲν βρῆκαν τὴ λύσι τους, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τὸ περίφημο ἐπίδομα ἀνεργίας, τὴ χειρότερη μορφή μοντέρνας ἐλεημοσύνης. Ὁ ἀνεργὸς ἔμεινε μόνος μέσ' τὴν ἀθλιότητά του, μὲ τὸ αἶσθημα τοῦ ἐξευτελισμοῦ, τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἐξουθενώσεως, γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸ τέλος στὴν τεμπελιὰ καὶ τὸ μῖσος ἐναντίον τῆς κοινωνίας.

Ἄλλὰ στὸ τέλος ἢ ἀνεργία στρέφεται ἐναντίον καὶ τῆς βιομηχανοποιημένης παραγωγῆς πὺ εἶναι τὸ αἰτιό της. Γιατί ἀνεργία θὰ πῆ μείωσι τῆς ἀγοραστικῆς ἀξίας⁽³⁾. Τὸ πρῶτο πρᾶγμα πὺ θὰ κἀνῃ ὁ ἀνεργὸς, θὰ εἶναι νὰ πάψῃ ν' ἀγοράζῃ προϊόντα καὶ νὰ περιορισθῆ στὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Αὐτὸ σημαίνει μείωσι τῆς ζήτησεως, δηλαδὴ προϊόντα ἀπούλητα. Ἐαναγκυρίζομε ἔτσι στὴν ὑπερπαραγωγὴ. Ἄνεργία θὰ πῆ στὸ τέλος αὔξησι τῆς ὑπερπαραγωγῆς. Ἐπερπαραγωγὴ ὅμως πάλι, σημαίνει σταμάτημα τῶν μηχανῶν, κλείσιμο τῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ ἄρα ἀπολύσεις ἐργατῶν, δηλαδὴ νέο κῆμα ἀνεργίας πὺ ἀναγκαστικὰ θὰ συνοδευθῆ ἀπὸ νέο κῆμα ὑπερπαραγωγῆς κ.ο.κ. Σχηματίζεται ἔτσι μιὰ τεράστια τανάλια, πὺ σφίγγει γερὰ μέσ' τίς λαβίδες τῆς τὸν ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας. Εἶναι ἢ κρίσις, ὁ φαῦλος κύκλος πὺ δὲν παρουσιάζει διέξοδο. Τὸ μαρτύριο τοῦ Ταντάλου ἐμφανίζεται ἐδῶ σὲ ὅλη τὴ δραματικὴ του οὐσία. Ἡ μηχανοποιημένη παραγωγὴ δίνει ὄλο καὶ καινούργιες μᾶζες ἀγαθῶν, ἐνῶ ταυτόχρονα ἀπαγορεύει στὸν ἄνθρωπο νὰ τὰ πλησιάσῃ.

Εἶναι τόσο βέβαιο πὺς οἱ κρίσεις αὐτὲς εἶναι ἀποτελέσματα τῆς μηχανιστικῆς τεχνικοποιήσεως, ὅσο δὲν τὴν συναντᾶ κανεὶς πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφάνισι τῆς μηχανῆς. Ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἢ κρίσις ξεσπάει κατὰ διαστήματα μὲ ὅλα τῆς τὰ ἐπακόλουθα. "Ὅσο ὅμως ἢ τεχνικὴ πρόοδος ἦταν ἀκόμα στὰ ἀρχικά τῆς στάδια, οἱ κρίσεις ἐπαιρναν ἔνα τοπικὸ καὶ ἐκρηκτικὸ χαρακτῆρα. Ἡ διάρκειά τους ἦταν περιορισμέ-

3. Steuermann, ἰδ. ἔργ. σελ. 55 κ. ἑ.

νη. Μετὰ τὸ τέλος τῆς κρίσεως, ἐφτάναμε πάλι στὴν ὁμαλότητα. Μέσα σὲ λίγο σχετικῶς χρονικὸ διάστημα, τὰ σπὸκ ἐτελείωναν καὶ ἡ παραγωγή ξανάπαιρνε τὸ ρυθμὸ τῆς. Ἡ κρίσις ἀποτελοῦσε ταυτόχρονα ἐκδήλωσι τῆς νόσου, ξέσπασμα, ἀλλὰ καὶ θεραπευτικὸ μέσο, ἀσφαλιστικὴ δικλείδα. Ὅσο ὅμως περισσότερο ἡ μηχανὴ ἀντικαθίστοῦσε τὴν ἀνθρωπίνην ἐργασία, τόσο οἱ κρίσεις ἀπέβαιναν σφοδρότερες, πυκνότερες καὶ περισσότερο παγκόσμιες. Φτάσαμε ἔτσι, στὴν ἐνδημικὴ κατάστασι τῆς «κρίσεως», πού χαρακτηρίζει τὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου. Κανένα μέτρο ἀπὸ ἐκεῖνα πού σκέφθηκε ἡ ἐποχὴ μας, δὲν μπόρεσε νὰ σταματήσῃ τὸ κακό. Ἦταν ἄλλωστε τὰ μέτρα αὐτὰ τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴν ριζικὴ ἀντιμετώπισι τῆς πραγματικότητος! Μόνο ἀσπιρίνες ἐδόθησαν στὸν ἄρρωστο, ἴσα-ἴσα γιὰ νὰ τοῦ πέσῃ λίγο ὁ ὑψηλὸς πυρετός. Ἡ μᾶλλον οὔτε αὐτὸ δὲν ἔγινε. Στὴν προσπάθειά του ν' ἀντιδράσῃ στὴν κρίσις τῆς τεχνικῆς προόδου, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἔκανε τίς πιὸ ἀποτυχημένους ἀλλὰ καὶ ἐγκληματικὰς ἐνέργειες. Εἶναι κοινὸς τύπος, πῶς κατεστρέφοντο τεράστιες ποσότητες ἀπὸ ὑλικά ἀγαθὰ, πλεονάσματα τῆς ὑπερπαραγωγῆς, ἐνῶ ταυτόχρονα ἡ πείνα καὶ ἡ ὑλικὴ ἀθλιότης ἐμάστιζαν ἑκατομμύρια ἀνθρώπινες ὑπάρξεις. Ὅχι μόνο στὸν πόλεμο, ἀλλὰ καὶ στὴν εἰρήνη, ἡ καταστροφὴ ἀποτελεῖ τὴ μόνη διέξοδο τῆς μηχανοποιημένης ἀνθρωπότητος.

Ἐπισφράγισι τοῦ χάους, ὁ πόλεμος! Ὅσο καὶ ἂν διαπιστώνη κανεὶς, ὅτι τὸ αἶτιο τοῦ πολέμου εἶναι πιὸ βαθιὰ ἀπὸ τοὺς πολιτικούς ἢ οικονομικούς ὄρους, δὲν μπορεῖ καὶ ν' ἀρνηθῆ, ὅτι ὁ μόνιμος ἀναβρασμός πού ἐγκαθίδρυσεν ἡ βιομηχανικὴ ἐπανάστασι, ἀποτελεῖ γιὰ τὴν ψυχολογία τοῦ μοντέρνου ἀνθρώπου ὠθησὶ πού ὀδηγεῖ στὴν πολεμικὴ ἔκρηξι. Μὲ τὴν τάσι νὰ ἀκολουθῆται πάντα ὁ δρόμος τῆς ἐλαχίστης ἀντιστάσεως, γίνεται τὸ ἔγκλημα νὰ βρῆσκει μὲ τὸν πόλεμο διέξοδο ἀπὸ μιὰν ἀσφυκτικὴν κατάστασι. Ἡ ἐσωτερικὴ τάσι, διοχετεύεται πρὸς ἓνα ξέσπασμα πρὸς τὰ ἔξω. Στὸν πόλεμο, ἡ παραγωγή δὲν εἶναι ποτὲ ἀρκετὴ καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀνεργί-

ας λύνεται κατὰ τρόπο αὐτόματο⁽⁴⁾. Ἄλλωστε, ἡ τεχνικὰ ὀργανωμένη παραγωγή ζητᾷ συνεχὲς ρεῦμα ἀπὸ πρῶτες ὕλες, πού πρέπει ν' ἀναζητηθοῦν σὲ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς γῆς, καὶ ἀκόμη γυρεύει καὶ ἀγορὰς στὴν ἐπιφάνεια ὀλοκλήρου τοῦ πλανήτου. Ἀπὸ ἐδῶ, καινούργιες ἀφορμὲς ἀνταγωνισμοῦ καὶ ρήξεως, τόσο πιὸ κολοσσιαίας, ὅσο ἡ τεχνικὴ μὲ τὰ μέσα τῆς τὴν κάνει πιὸ παγκόσμια καὶ πιὸ καταστρεπτικὴ. Ὁ πόλεμος, δηλαδὴ ἡ τεχνικὴ στὴν ὑπηρεσία τοῦ ὀλέθρου τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, μὲ ἄλλα λόγια, ἡ αὐτοκτονία τοῦ ἀνθρώπου ἀκριβῶς μὲ τὰ ὄπλα ἐκεῖνα πού θὰ τοῦ ἐξησφάλιζαν, ὅπως ἐνόμιζε, τὴν εὐημερία, εἶναι τὸ τελευταῖο στάδιο στὴν ἐξέλιξι τῆς διαλύσεως τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Στὴν περίοδο αὐτὴ τῆς ὀμαδικῆς τρέλλας, ἡ τεχνικὴ ἐξαπολύεται ἀχαλίνωτη στὸ ἔργο τῆς ἐρημώσεως. Κανένα τεχνικὸ μέσο, καμμιά ἐπινοήσι ἀπ' ὅσες ἐξησφάλισαν στὴν ἀνθρωπότητα ὁ ἠρωϊσμός τῶν μεγάλων ἐπιστημόνων καὶ ἐφευρετῶν, δὲν μένει ἀχρησιμοποίητο. Καὶ τὸ ἀκόμη χειρότερο, ὁ μυστικὸς πόλεμος τῶν ἐργαστηρίων φέρνει μιὰ ἀσύμμετρον αὔξησι τῶν ἐφευρέσεων καὶ ἐξαπολύει καινούργιες δυνάμεις καὶ δυνατότητες, ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ πού ἡ ἐξαγρίωσι καὶ ἡ ἔξαψι τοῦ πολεμικοῦ πάθους ρίχνουν ὀλοένα καὶ χαμηλότερα τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ στάθμη τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ ὁ φόβος, ἡ ἀγωνία πού συνέχει τοὺς λαοὺς μπροστὰ σὲ καινούργιες ἐφευρέσεις, πού μᾶς ἀπειλοῦν μὲ μιὰ πολὺ φρικτότερη ἐπανάληψι τοῦ μεγάλου δράματος. Ἡ ἀνατολὴ μιᾶς νέας χρυσῆς ἐποχῆς τῆς τεχνικῆς πάει παράλληλα μὲ τὴ δύσι τοῦ πολιτισμοῦ πού τὴν ἐδημιούργησε, μὲ τίς προφητεῖες γιὰ τὸν ἐπικείμενον ἐξαφανισμόν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

(4) Μιὰ τέτοια μέθοδος χρησιμοποιήσῃ καὶ ἡ Χιτλερικὴ Γερμανία. Τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀνέργων διοχετεύθησαν στίς πολεμικὰς βιομηχανίας. Ἀκόμη φαίνεται αὐτὸ τώρα, πού ἀντὶ γιὰ ὑπερπαραγωγή, ἔχομε ἐξ αἰτίας τῶν τεραστίων καταστροφῶν, ἔλλειψι προϊόντων. Ἄν ὅμως ἐφθάνε ἡ ποθητὴ ἡ-εμία καὶ ἡ βιομηχανία ξανάπαιρνε τὸ ρυθμὸ τῆς, γρήγορα σύμφωνα μὲ κάθε λογικὴ πρόβλεψι τὸ ζήτημα τῆς κρίσεως θὰ ἐπρόβαλε καὶ πάλι.

Φωτισμένη ἀπὸ τὴν τεχνική, ἡ εἰκόνα τῆς πτώσεως τοῦ μοντέρνου κόσμου παίρνει τὸ χρώμα τῆς ἀποκαλύψεως.

*

Μὰ ἄς σταματήσωμε ἕως ἐδῶ, γιὰ ν' ἀντιμετωπίσωμε τὸν κίνδυνον μιᾶς παρερμηνείας⁽⁵⁾. Ὑπάρχει ἀλήθεια ὁ κίνδυνος νὰ νομίσωμε, πὼς ὅλα αὐτὰ τὰ φαινόμενα ποὺ μαρτυροῦν τόσο ἔκδηλα τὴν ἀνισορροπία τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ἐδημιουργήθηκαν κατὰ ἓνα τρόπο μοιραῖο, καὶ ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου. Νὰ νομίσωμε, πὼς ἡ μηχανὴ καὶ γενικώτερα ἡ τεχνική, μὲ μόνη τὴν ἐμφάνισί της, ἀνέτρεψε στὸ βαθμὸ ποὺ ἀναπτύξαμε τοὺς ὅρους τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ ἐπέβαλε στὸν ἄνθρωπο τοὺς νόμους της καὶ τὶς ἐκφυλιστικὰς συνθῆκες ποὺ μᾶς ἀπασχόλησαν. Ἀσφαλῶς εἶναι βέβαιο, πὼς μὲ τὴν τεχνικὴ ἐδημιουργήθηκαν ἐντελῶς καινούργιοι, πρωτοφανεῖς ὅροι ζωῆς. Βέβαιο πὼς τὰ δεδομένα ἄλλαξαν, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴ ρίζα τους, κατὰ τρόπο βασικό. Ἀλλὰ ἡ διαμόρφωσι μιᾶς πραγματικότητος μὲ βάσι ὠρισμένα δεδομένα, εἶναι πάντα ἔργο τοῦ ἀνθρώπου καί, στὴν περίπτωσι τῆς σύγχρονης πραγματικότητος, ἔργο τοῦ ἀνθρώπου τῶν καιρῶν μας. Ἡ διαμόρφωσις τῆς μὲ μέτρο τὴν ὀλοκληρωτικὴ παραγνώρισιν τοῦ ἀνθρώπου σὰν πνευματικοῦ ὄντος, ἡ περιφρόνησι κάθε πνευματικοῦ στοιχείου, τὴν ἔκανε τόσο ἀπάνθρωπη καὶ στὸν τομέα τῆς τεχνικῆς. Ἡ συγκεκριμένη μονάς, τὸ ἄτομο, ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης, ἐθυσιάσθηκαν στὴν ἀφηρημένη ἔννοια τῆς τεχνικῆς προόδου. Ἐκεῖνο ποὺ μόνο ἐκυνηγήσαμε ἦταν

(5) Περιττὸ καὶ νὰ λεχθῆ πὼς θὰ μπορούσαμε νὰ συνεχίσωμε τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν νοσηρῶν συμπτωμάτων. Τί νὰ πῆ κανεὶς λ.χ. γιὰ τὴν μοντέρνα κατοικία μὲ τὴν ἀχαρῆ αἰσθητικὴ (ἢ μᾶλλον ἀντιαισθητικὴ), ὅπου ὅλες οἱ ὑγιεινὲς καὶ ἄλλες συνθῆκες θυσιάζονται στὴν ὥς τὸ μὴ περαιτέρω ἐκμετάλλευσιν τοῦ χώρου ἢ στὴν ἐπίδειξιν μιᾶς ματαιόδοξης πολυτελείας; Μὰ καὶ τὰ ὅσα ἤδη ἀναφέραμε ἀποτελοῦν φαινόμενα τεράστια ποὺ μόνο σὲ γενικώτατες καὶ ἀτελεῖς γραμμὰς μπορούσαμε νὰ ἐκθέσωμε.

τὸ μέγιστο τῆς παραγωγῆς, τὸ μέγιστο τῆς ταχύτητος, τὸ ρεκόρ. Καὶ προσφέραμε τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν θυσία στὸ ρεκόρ τῆς τεχνικοποιήσεως καὶ τῆς παραγωγῆς, ποὺ γι' αὐτὸ τόσο καυχῆθηκε ὁ πολιτισμὸς μας, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ ἓνα ἀντίβαρο στὴν ἔλλειψιν οὐσίας ποὺ τὸν χαρακτηρίζει.

Μὲ μιὰ λέξι, δὲν ἴσχυσε ὁ κανὼν «ἡ τεχνικὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο», ἀλλὰ ὁ ἀντίθετος· «ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὴν τεχνικὴ». Καὶ σ' αὐτό, δὲν ἔφταιξε βέβαια ἡ τεχνικὴ, ἀλλὰ τὸ ἀρρωστημένο πνεῦμα ποὺ προσδιώρισε τὴν ἐφαρμογὴ της. Ἡ ἄρνησι ἐδολοφόνησε τὸ πνεῦμα. Ἡ ἄρνησι ἀρνήθηκε τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα στὸν ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας, ποὺ στερημένος τὸ κυριώτερον ὄπλο του, τὴν πνευματικὴ δύναμι, στάθηκε ἀνίκανος νὰ ἐπιβάλη τοὺς νόμους τοῦ στή μηχανῆ. Καὶ γι' αὐτό, τὰ πράγματα πῆραν τὴν ἀντίθετη κατεύθυνσιν. Κυρίαρχος καὶ κατακτητὴς τῆς φύσεως - χάρις στὴ δύναμι τοῦ πνεύματος κατακτητῆς-ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας, ἔγινε δοῦλος καὶ θῦμα τῆς μηχανῆς-χάρις στὴν ἄρνησι τοῦ πνεύματος δοῦλος. Καὶ ἡ τεχνικὴ, μακρὰ ἀπὸ τὸν ἔλεγχόν του, χεῖμαρρος ἀδέσμευτος, χωρὶς φράγματα καὶ στερεὴ κοίτη, ἐρημώνει τὶς περιοχὰς ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ κἀνη εὐφορες.

Ἄν ὅμως ἡ τεχνικὴ ἐπανεστάτησε ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι καιρὸς τώρα ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀναλάβῃ τὴν προσπάθειαν γιὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς τεχνικῆς. Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως αὐτό, θὰ πρέπει προτῆτερα νὰ ὀλοκληρωθῆ ἡ στροφή καὶ τὸ ξεκαινούργωμα τῆς πίστεώς του πρὸς τὴν ἀληθινὴν του δύναμι καὶ ἀξία: τὸ πνεῦμα. Καὶ τὸ πνεῦμα, ὄχι σὰν κενὴ λέξι ἢ ἰδέα, μὰ σὰν ἐνεργὸς δύναμις ποὺ διαμορφώνει τὴν ὕλη βρίσκειται μόνον μέσα στὸ Χριστιανισμό. Μόνον ὁ καινούργιος ἄνθρωπος, τὸ νέο δημιουργημα τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, ὁ ἄνθρωπος, ἱεραρχία πνεύματος-ὑλῆς, θὰ μπορέσῃ νὰ νικήσῃ τὶς φοβερὰς δυνάμεις τῆς μοντέρνας τεχνικῆς καὶ νὰ τὶς καταστήσῃ πειθῆναι ὄργανά του.